



INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

GYMNÁZIUM TÝN NAD VLTAVOU

Autor: Mgr. Miroslav Jaroš

Datum: 21.9.2012

Ročník: prima

Vzdělávací oblast: Jazyk a jazyková komunikace

Vzdělávací obor: Český jazyk a literatura

Tematický okruh: Jazyková výchova

Téma: Útvary národního jazyka

Klíčová slova: spisovný jazyk, nářečí, obecná čeština

Anotace: Prezentace seznamuje žáky s pojmy dorozumívání, národní jazyk jazyk a jeho útvary.

Zpracování tohoto DUM bylo financováno z projektu OPVK, výzva 1.5

Spisovná čeština

- Nejdůležitější útvar národního jazyka
- Je dorozumívacím prostředkem všech příslušníků českého národa
- Je stejný na celém území
- *Knihy, noviny, televize, rozhlas, divadlo, úřady, školy...*
- Existuje v podobě *psané i mluvené*

Nespisovný jazyk



- NÁŘEČÍ – JSOU ROZŠÍŘENA JEN NA MENŠÍCH ČÁSTECH JAZYKOVÉHO ÚZEMÍ
- V SOUČASNÉ DOBĚ SE NÁŘEČÍ POUŽÍVAJÍ NA ÚZEMÍCH VZDÁLENĚJŠÍCH OD VELKÝCH MĚST ČESKÝCH ZEMÍ (každodenní, běžné dorozumívání)

Nářečí stredočeská

1. „ej“ místo „ý“ (bejk, starej)
2. „i“ místo „ě“ (kyselý mlíko)
3. „v“ před počátečním „o“ (voheň)
4. „sh“ jako „sch“ (schon)
5. zánik „l“ v přičestí minulém (nes, ved)
6. „i“ jako jediná koncovka 1. pádu množného čísla přídavných jmen (hezky ženský i chlapi)
7. „ma“ jako jediná koncovka 7. pádu množného čísla podstatných jmen (s chlapcema i s kravama)
8. „aj“ a „ej“ ve 3. osobě množného čísla sloves (dávaj, házej)

území nářečně různorodé

Podskupina podkrkonošská

1. „t“ u infinitivu (prosit)
2. samohláska ve slabických „r“ a „l“ (perší, velna)
3. „ll“ místo „dl“ (snělli, sella)

Nářečí severovýchodočeská

1. „u“ místo „v“ na konci slabik (dřu, zrouna)
2. „ej“ v 7. pádě podstatných jmen ženského rodu (prácej, Marušej)
3. „oj“ ve 3. a 6. pádě podstatných jmen mužského rodu (střejoj, Petroj)
4. krácení „i“ a „ú“ (rohlik, holubum)
5. dloužení kmenové souhlásky (pěři, bóli)
6. „em“ v 7. pádě podstatných jmen mužského rodu (Frantem, starostem)

území nářečně různorodé

Nářečí slezská

1. jen krátké samohlásky (zobak)
2. přízvuk na předposlední slabice
3. měkké souhlásky (šeno, žima)
4. měkké „dě“, „tě“, „ně“ (něbudětě, případně něbudzece)

Podskupina chodská

1. „y“ ve slovesech (hořít, kopát)
2. „r“ před samohláskami (halamara, hudit)
3. „v“ v „r“ (sturánka, tera)
4. „g“ místo „g“ u cizích slov (špakát, ekram)

Nářečí jihozápadočeská

1. „a“ místo „e“ po měkkých souhláskách (jahla)
2. „ou“ ve slově poučet
3. rozdílné délky dvojslabičných slov (slína, pect)
4. „chč“ místo „št“ (chčestí), „tř“ místo „stř“ (třilet, třep)
5. „kd“ jako „hd“ (hdo)
6. „strnulý“ tvar přídavných jmen (bratrovo syn)
7. „eskionná“ forma rodinných jmen (Chmelíkoj)

Podskupina doudlebská

1. „ou“ přechází až v „ú“ (kúpit, súsed)
2. počáteční „o“ bez „v“ (on oral, okno)
3. „bji“ místo „bi“ (babjička, bjič)
4. „som“ (jsem)

Nářečí českomoravská

- (V zásadě jsou zde moravské prvky na české základně)
1. krátká výslovnost (rana, mak)
 2. moravské tvary (koňa, s ňou, chcu)
 3. přičestí minulé s „l“ (nesl)

Podskupina tišnovská

1. „o“ místo „u“ a naopak s častým přesunutým „h“ (ho vuduvodo - u vodovodu)

Nářečí středomoravská (dříve hanácká)

1. „ě“ místo „ý“, „i“ a „ej“ (mlén, vešévat, neděle to)
2. „ó“ místo „ou“ (móka)
3. v koncovkách „a“ místo „e“ (naša slepica)
4. „e“ místo „y“ (rebe - ryby)
5. krátké samohlásky ve slovních základech (vrana, pit)
6. „su“ (jsem)
7. při skloňování přídavných jmen po měkkých souhláskách „u“ místo „i“ (na našu kočku), také „ó“ místo „i“ (s našó kočkó)
8. „ijó“ u sloves s koncovkou 3. osoby množného čísla „i“ (prosjó, jijó - jedí)
9. přičestí minulé s „l“

Podskupina slovácká

1. „l“ jako „u“ (muřín - mýln)
2. dlouhé „l“ a „r“ (hípka - hloubka, ohřnat - hrmout)

Podskupina valašská

1. měkké retence (objed, pjena)
2. infinitiv na „t“ (kopat)
3. přechod některých sloves s 5. třídou do 1. třídy (spívu místo zpívám)
4. živé přechodníky přítomné (vidá)

Nářečí východomoravská

1. časté „u“ místo „l“ (huava, deuat)
2. „u“ a „ú“ místo „ou“ a „i“ (oni vedú, břuc kožuch)
3. časté „ě“ místo „i“ (kamének, řěct)
4. „ý“ místo „ej“ (strýc)
5. někde staré „aj“ místo „ej“ (vajco)
6. „a“ místo „e“ (Janik, ležat)
7. koncovka „é“ u rodinných jmen v 1. pádě množného čísla (rodina Bartošů)

Vývoj nářečí

- V minulosti odlišnější, později se rozdíl mezi nimi zmenšovaly (větší pohyb lidí, nutnost si dobře rozumět)
- Nářečí se postupně přibližuje spisovnému jazyku – stírají se rozdíly uvnitř jednotlivých skupin nářečí
- Tím vznikaly **nadnářeční útvary** (obecná hanáčtina, obecná laština)
- Na území Čech vznikla **obecná čeština** = nejrozšířenější forma běžného dorozumívání na českém území vůbec

Ukázka hanáckého nářečí

- *Jednó v noce šle dva kloci na rake. V noce raci velizajó na pastvo na loka. Jeden klog mňel mňech a drohé mňel žbán. Chetale rake na lóce. Najednó se ozval z řeke hlas. Kloci dostale strach, zahodile rake a otekle.*

Opakování

- 1) Co je český národní jazyk a na které útvary se dělí
- 2) Kdy se užívá spisovný jazyk a kdy nářečí
- 3) Co je obecná čeština a kde se užívá

Zdroje obrázků:

- www.topzine.cz/dialekty-a-nareci-v-cr-vite-ze-nejkratsi-veta-na-svete-je-un-i
- http://www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/kuldanova/mapka_01.htm
- Průvodce českým jazykem aneb co byste měli znát ze základní školy. Mgr. Věra Dobešová, Mgr. Vladimíra Fialová. Didaktis 2005, vydání první
- Český jazyk v kostce pro základní školy a nižší ročníky víceletých gymnázií. Jana Eislerová. Fragment 2006, první vydání
- Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií. V. Styblík, M. Čechová, P. Hauser, E. Hošnová. SPN – pedagogické nakladatelství, a.s., Praha 2004
- Český jazyk. Jiří Melichar a Vlastimil Styblík. SPN, n.p., 1967